

UNUSTATUD VISIOON – EESTI MEREKAITSE ARENG AASTANI 2010

Liivo Laanetu

ÜLEVAADE. Soome riigikaitsekõrgkooli Eesti kõrgemale juhtivkoosseisule 1999. aastal korraldatud esimese erikursuse kuulajate sekka kuulus ka toonane mereväe ülem, mereväekapten Jaan Kapp. Autori sõnul tahtis ta oma kursuse lõputööga „Eesti merekaitse areng aastani 2010“ sõnastada tulevikuplaani, kuidas arendada Eesti mereväge ja merelist riigikaitset järgneval kümnendil.

Mereväekapten Kapp üritas leida lahendusi Eesti iseseisva kaitsevõime tõhustamiseks ja arendamiseks omas aegruumis. Diplomitöös soovitud Eesti merekaitse mudel tugines eelkõige Soome eeskujule ning seisukohtade koondnimetusena on kõige sobivam kasutada väljendit *territoriaalne merekaitse*. Eri põhjustel rakendus visioon üksnes osaliselt. Ometi on Jaan Kapi 1999. aastal valminud töö näol teatud puudustest hoolimata tegemist Eesti meresõjalise mõtteloo ühe kõige olulisema saavutusega enne NATO-ga liitumist, mis väärib akadeemilist tähelepanu ka tänapäeval.

Võtmesõnad: *merekaitse, rannakaitse, mereline riigikaitse, merevägi, territoriaalkaitse*

Keywords: *maritime defence, coastal defence, national maritime defence, navy, territorial defence*

1. Sissejuhatus

Merekaitset on soovitatud tänapäeval määratleda tegevusena merel, mille eesmärk on kindlustada Eesti riigi iseseisvus ja sõltumatus, territoriaalne terviklikkus, põhiseaduslik kord ning rahva turvalisus¹. Merelise riigikaitse teemadel arutlejad on erimeelsustest hoolimata ühel nõul selles, et olemasolev korraldus ja vahendid ei taga merelises keskkonnas riigi huvide parimat kaitset. Eesti merekaitse tuumaks olev merevägi ja selle ainus sõjaline võime – miinitõrje – on tänapäeval muutunud laiema avalikkuse jaoks kahetsusväärseks kombel sünonüümiks. Kõige käremeelsemate kriitikute arvates on lahendus miinitõrjele spetsialiseerunud merevägi kaotada. Merelise riigikaitse arendamise eestkõnelejate hinnangul on aga tõhusa merekaitse

¹ **Laanemets, O.** 2015. Eesti merejõudude ülesannete analüüs ja sellest tulenevad laevatüübid. – ENDC Occasional Papers, Volume 3, 2015, lk 99 [Laanemets 2015].

hädavajalikuks eelduseks koondada merekaitsega seotud ülesanded ühtse juhtimise alla kaitseväge koosseisus.

Ilmselt teavad üksnes vähesed, et initsiatiiv siduda terve väeliigi areng kõiki teisi sõjalisi võimeid välistavalt üksnes miinitõrjega, on suure tõenäosusega tulnud väljastpoolt mereväge. 1990. aastatel olid riigikaitse eestvedajate sihid merekaitse arendamisel oluliselt ambitsioonikamad, kui on meie sõjalaevastiku praegune sõjaline väljund, milleks on tegutsemine miinitõrje sihtüksusena liitlaste suurema laevastikukoondise koosseisus.

Artikkel käsitleb Eesti 1990. aastate meresõjalise mõtteloo ühte kõige tähelepanuväärsemat saavutust, milleks on mereväe ülema (1998–2003), mereväekapten Jaan Kapi² Soome riigikaitsekõrgkooli erikursusel 1999. aastal kaitstud diplomitöö „Eesti merekaitse areng aastani 2010“³. Kapi diplomitöö jäi 15 aastaks – kuni 2014. aastani⁴ – ainsaks Eesti merelise riigikaitse korraldust sedavõrd laiahaardeliselt käsitlenud uurimistööks. Diplomitöös esitatud merekaitse arendamise visioon ja selle elluviimise kava rakendus paraku üksnes piiratud mahus. Kapp andis oma diplomitöös põhjaliku ülevaate Eesti merenduse ja merelise riigikaitse olukorrast 21. sajandi künnisel, tegi ettepanekuid tõhusa merekaitse korraldamiseks ning sõnastas eelneva põhjal väeliigi ja merelise riigikaitse arengu peaesmärgid. Kapi kirjutis oma seisukohtade ja järeldustega on jäänud eri põhjustel (võib-olla ei peetud seda piisavalt oluliseks) riitulile tolmuma ja vajumas unustusehõlma⁵.

Eesmärk on uurida, millisel moel avaldus Jaan Kapi diplomitöös meresõjaline mõte. Uurimistöö objektina on käsitletud merelise riigikaitse, merekaitse ja meresõjapidamisega seotud teemasid: ohuhinnang, merekaitse territoriaalkaitse osana, mereväe relvastus ja laevastiku arendamise põhisuunad. Eesmärki toetava uurimisülesandena analüüsitakse uurimistöö objekti lähtuvalt sõjandusteooriast. Artikkel koosneb neljast peatükist: 1) merelise riigikaitse korraldus 1990. aastatel; 2) diplomitöö ja selle olulisemad seisukohad; 3) diplomitöö sõjandusteoreetilised alused ja terminoloogia; 4) retrospektiiv.

Kapi diplomitöö uurimisel ei saa mööda minna semantikast, mis on eelkõige tingitud kasutatud terminoloogiast. Soome õppeasutuses kirjutatud ning paljuski Soome allikatele tuginev ja Soomes sõjaväelise hariduse

² 1999. aastal kaptenleitnant. Eluloolisi andmeid vt lisa 1.

³ **Kapp, J.** 1999. Eesti merekaitse areng aastani 2010. Diplomitöö. [**Kapp** 1999]

⁴ **Laanemets** 2015.

⁵ Näiteks ei leia J. Kapi diplomitöö mainimist O. Laanemetsa uurimistöös, mis annab muuhulgas ülevaate kõigist varasematest olulisematest töödest merelise riigikaitse vallas (*ibid.*).

omandanud ohvitseride poolt nõustatud töö puhul ei ole üllatav seal leiduv fennismide rohkus.

2. Mereline riigikaitse 1990. aastatel

Eesti merekaitse arengule tagantjärele hinnangu andmisel on oluline juhtida tähelepanu 1990. aastatel kaitsejõududes valitsenud dualismile kaitseväe ja piirivalve vahel ning heitlusele riiklike ülesannete ja nende täitmiseks eraldatavate ressursside nimel. Juba olemasoleva ja riigikaitseliste ülesannetega merepiirivalve kõrvale uue eraldiseisva laevastiku – mereväe – asutamisel aastatel 1993–1994 oli ratsionaalne ja kaugeleulatuv eesmärk. Johtuvalt rahvusvahelisest õigusest ja praktikast sai NATO kui kaitseorganisatsiooniga sõjalist koostööd teha üksnes relvajõudude [kaitseväge] koosseisu kuuluv merevägi, mitte sisejulgeolekuga tegelev piirivalve⁶. Mereväe taasloomise põhiliseks argumendiks võibki seetõttu pidada vajadust omada merendusvaldkonnas NATO kui kõige potentsiaalsema liitlasega sõjalist koostööd tegevat partnerit.

07.05.1996 Riigikogus vastu võetud dokumendis „Eesti riigi kaitsepoliitika põhisuundade heakskiitmise“ toodi esmakordselt välja mereväe arendamise eesmärgid ning anti üldised suunised merelise riigikaitse üleshitamiseks:

Mereväe väljaarendamine toimub eesmärgiga valmistada ette territoriaalvete kaitse, territoriaalvete merekommunikatsioonide ohutus ning mereväe ohvitserkond ja infrastruktuur ning tagada nende osalusvõime rahvusvahelises koostöös. Mereväe, piirivalve ja Veeteede Ameti käsutuses olevad laevad koondatakse mereväe ühendatud süsteemi, mille sõjalist väljaõpet ja valmisolekut kontrollib kaitseväge juhataja. Selle süsteemi otstarbeka tegevuse korraldamiseks luuakse ühtne kaldateenistus.⁷

Riigikaitse põhisuundade ellurakendamiseks moodustati 1996. aastal ministeeriumide vahel töögrupp ühise riigilaevastiku moodustamiseks, mille käigus tõstatus kõige teravamalt riigikaitseliste ülesannete jaotamine vastavalt kaitse- ja siseministeeriumi valitsemisalas oleva mereväe ja piirivalve laevastiku vahel. Hoolimata kõrgeimal poliitilisel tasandil sätestatud põhimõttest,

⁶ Knöβ, W. 1996. Ettepanekud tuleviku Eesti Mereväe kohta. (29. mai).

⁷ Eesti riigi kaitsepoliitika põhisuundade heakskiitmine. – RT I 1996, 33, 684.

mille kohaselt mereväel oleks pidanud riigi merendusametkondade⁸ seas olema juhtroll, vaidlustas piirivalve hoopis mereväe enda jätkamise eraldi-seisva laevastikuna⁹. 19.12.1996 edastas ministeeriumide töögrupp Vabariigi Valitsusele ettepaneku rajada ühine riigilaevastike kaldabaas¹⁰, kuid ametlikku vastust sellele ei järgnenud¹¹.

Tookord jäi merepiirivalvega võrreldes vähemsuutlik merevägi eraldi-seisva laevastikuna küll püsima, kuid mingit *mereväe ühendatud süsteemi* koos riigilaevastike ühise kaldabaasiga ei moodustatud. Eesti riigi eelarve-vahendite nappuse tõttu hakkas väeliigi arengut mõjutama paljuski teiste riikide sõjaline abi¹².

Kindralmajor Vello Loemaa¹³ kirjutas 1997. aastal, et riigi kaitsepoliitika põhisuundade dokument, milles tema sõnul nappis definitsioone, kus ees-märgid olid segamini vahenditega ning käsitletud tasandid ei olnud omavahel võrdväärsed, peegeldas olukorda Eesti riigikaitse loomisel. Ta rõhutas üht-lasi, et põhisuundade kinnitamisega ei kaasne mitte kui midagi, kuna keegi ei kavatsengi hakata neist kinni pidama.¹⁴ Ajalugu on näidanud, et Loemaal oli õigus – 1996. aastal Riigikogus kinnitatud riigikaitse põhisuundades välja toodud mereväe ja merekaitse arendamise põhimõtted jäid üksnes paberile.

3. Diplomitöö „Eesti merekaitse areng aastani 2010“

1998. aasta suvel määrati 70-aastase mereväekapten Roland Leiti asemel uueks mereväe ülemaks senine piirivalveameti mereosakonna ülem, 42-aas-tane kaptenleitnant Jaan Kapp, kes oli riigilaevastike ühendamise protsessis

⁸ Eesti mereametkonnad olid 1999. aastal: merevägi, piirivalve, veeteede amet, mereinspekt-sioon ja laevaliikluse juhtimise keskus.

⁹ **Kapp, J.; Toomepuu, A.** 1996. Mereväe laevade Piirivalvelaevastikuga ühendamise ees-märk, põhjused ja põhimõtted. (23. mai).

¹⁰ **Ühise kaldabaasi ülesanded ja paiknemine (töögrupi ettepanekud ministrite nõupidam-isele).** 19.12.1996.

¹¹ **Intervjuu Jaan Kapiga,** 23.08.2013.

¹² **Laanetu, L.** 2015. Mereväe miinitraalimisvõimest. – Sõdur nr 4, lk 57–63. [**Laanetu** 2015a].

¹³ Õhuväe ülem 1994–1998, täites sealhulgas ajutiselt Kaitseväe juhataja (1995 detsember–1996 jaan) ja Kaitsejõudude peastaabi ülema (1995 nov–1997 veebruar) ülesandeid. (**Major General Vello Loemaa** – Military Representative Estonia – 2008; http://www.nato.int/cps/en/SID-151CDD80-DF9D4CB7/natolive/who_is_who_49780.htm, 13.10.2017). 1997. aastal oli V. Loemaa sõjaväeline auaste kolonel.

¹⁴ **Loemaa, V.** Mõtted ja ettepanekud Eesti Vabariigi riigikaitse täiustamiseks. (Registreeritud mereväe staabis sissetulnud dokumendina 05.03.1997). Mereväe arhiiv.

olnud ministeeriumide töögrupis piirivalve esindaja. Peatselt pärast uue ametikoha ülevõtmist suunati ta koos paljude teiste kaitsejõududes võtmeametikotadel teeninud ohvitseridega Soome riigikaitsekõrgkooli Eesti kõrgema juhtivkoosseisu üheaastasele erikursusele. Kapi sõnul piirdus tema sõjaline ettevalmistus mereväe ülemana ametisse asumisel paarkümmend aastat varem Tallinna merekoolis omandatud Nõukogude Liidu mereväe reservohvitseri väljaõppega.¹⁵

Jaan Kapp otsustas kasutada õpinguid, et parandada oma üldsõjanduslikke ja mereväelisi teadmisi ning valmistada ette enda juhitava väeliigi arendamise tegevuskava. Diplomitöö teema – „Eesti merekaitse areng aastani 2010“ – tulenes autori sõnul:

/.../ otsesest ja aktuaalsest vajadusest määratleda ja välja töötada merekaitse kui riigikaitse ühtse süsteemiosa arendamise põhimõtted, nägemused, ressurside optimaalsema kasutamise ettepanekud ja nende ettepanekute rakendamise võimalused ning võimaliku ajalise planeerimise kava /.../. Uurimistöö kandvaks ideeks on merekaitse süsteemse väljaarendamise nägemuse esitamine riigikaitse lahutamatu osana kokkuhoiupoliitikat ja valmiduse mobiilsuse tõhustamise vajadust silmas pidades.¹⁶

Diplomitöö oli jagatud kolmeks mahukaks peatükiks: 1) ülevaade 1990. aastate lõpu olukorrast Eesti merenduses ja merekaitstes ning asjaomastest organisatsioonidest koos nende käsutuses olevate ressursidega; 2) merekaitse korraldamise alused, sealhulgas ohuhinnang, ohumudelid ja -tegurid, territoriaalse puutumatus tagamine ning valve ja kaitse korraldamine merel ja rannikul, territoriaalkaitse põhimõtte ja territoriaalse merekaitse põhimõtteline struktuur ja juhtimine, merekaitse ülesehitus, territoriaalse puutumatus valvamine ja tagamine, luure, mobilisatsioon ja üksuste formeerimine, kuritegevuse ja terroriaktide, eriüksuste operatsioonide, üllatusrännaku ja suurrännaku (agressiooni) tõrjumine; 3) järeldused ja ettepanekud Eesti merekaitse korraldamiseks ja arendamiseks 21. sajandi algul, sealhulgas merekaitse ülesanded riigikaitse koosseisus ning mereväe ja merekaitse kui riigikaitse arengu peaesmärgid.

Arvestades tõsiasja, et merelise riigikaitse vallas oli väljaõppinud, kogunud ja pädevatest ohvitseridest suur puudus kõikides ametkondades, samuti tunnistades iseenda puudulikke teadmisi sõjanduses, kaasas Kapp diplomitöö koostamisel võimalikult paljusid oma ala asjatundjaid nii piirivalvest kui ka mereväest. Tema sõnul aitasid mitmekesise haridusliku taustaga ohvitserid

¹⁵ Intervjuu Jaan Kapiga, 04.07.2016. [Kapp 2016a].

¹⁶ Kapp 1999, lk 1.

vältida parasjagu maaväes käimas olnud nn koolkondade sõda, kus eri riikides õppinud ohvitserid püüdsid Eesti kaitseväge arendamisel lähtuda eelkõige sellisest sõjalise riigikaitse mudelist, mis oli omane riigile, kus nemad olid omandanud esmatasandi sõjalise hariduse.¹⁷

Külma sõja lõppemise ja Nõukogude Liidu lagunemisega kaasnenud bipolaarsele rahvusvaheliste suhete süsteemi kadumisele järgnes Euroopas julgeolekupoliitilistes tulevikuväljavaadetes üldine optimism. 1999. aastal kasutas toonane kaitseminister Jüri Luik Nõukogude Liidu õigusjärglase Venemaaga läbisaamise iseloomustamiseks koguni väljendit *normaalsed töösuhted*¹⁸. Jaan Kapp ja tema endine kolleeg piirivalvest kaptenleitnant Ants Toomepuu hindasid samal ajal Venemaast lähtuvat ohtu Eesti julgeolekule märksa tõsisemaks. Järgnevalt kirjeldatakse, millised olid Kapi ja Toomepuu arvates taasiseseisvumise järel merelisest keskkonnast lähtuvad ohud Eesti julgeolekule.

3.1. Diplomitöö ohuhinnang

Jaan Kapi ja Ants Toomepuu järgi oli ainsaks ohuallikaks Eesti iseseisvusele ja territoriaalsele puutumatusle Venemaa, kelle puhul arvati, et 1990. aastate raske majandusliku olukorra tõttu on sõjaline sekkumine NATO riikide sisesajjadesse vähetõenäoline, kuid Baltikumi puhul ei saanud otsese või kaudse kallaletungi ohtu siiski välistada. Eesti kaitsejõudude arendamisel tuli lähtuda kolmest sõjalise kallaletungi põhistsenaariumist: 1) Eesti *karistamine sõnakuulmatuse eest* sõjalise jõu kasutamise, et mõjutada ja suunata riigi poliitilisi otsuseid; 2) piiratud ulatusega anneksioon ja ressursidest äralõikamine, et sundida Eestit poliitilist kurssi muutma; 3) Eesti okupeerimine, kusjuures eelkõige püütakse vallutada kiiresti kõik võtmepiirkonnad ning asetada nii Eesti kui ka rahvusvaheline üldsus sündinud fakti (*fait accompli*) ette.¹⁹ Kapi hinnangul oli tõenäoline, et oma eesmärkide saavutamiseks kasutaks Venemaa kui ainus Eesti territoriaalse puutumatus ja iseseisvuse ohustaja kas üllatusrünnakut või laiaulatuslikku sõjategevust. Vaenlase mereväe puhul pidas ta võimalikuks, et vaenlane rakendab Eesti äralõikamiseks muust maailmast mere- ja õhublokaadi, takistamaks võimalike liitlaste sekkumist ja abistamist.²⁰

¹⁷ Kapp 2016a. Diplomitöö valmimisele kaasa aidanud isikute loendit vt lisa 2.

¹⁸ Luik, J. 1999. Membership Action Plan (MAP) – On the road toward NATO. – Baltic Defence Review, No 2, p. 30 [Luik 1999].

¹⁹ Kapp 1999, lk 27.

²⁰ *Ibid*, lk 28.

Arvati, et vaenlase üllatusrünnaku korral on tema mereväe olulisemad eesmärgid blokeerida Eesti merealad, et tõkestada sõjalise abi saabumist meritsi, meredessant pealinna suunas, erioperatsioonid põhivägede tegevuse ettevalmistamiseks, pettemanöövrid Eesti maajõudude sidumiseks, et takistada nende tegevust vaenlase põhijõudude vastu, ning osutada tuletoetust²¹. Kapi hinnangul võis kõige tõenäolisemaks Eesti vastu suunatud sõjaliseks ohuks pidada vaenlase üllatusrünnakut, mille korral Eesti oleks pidanud arvestama vastase õhu- ja mereblokaadiga, et takistada Eesti võimalike liitlaste sekkumist ja abi saatmist²².

Eeldati, et vaenlane võib meredessantoperatsioone korraldada kas avalikult või varjatult. Esimesel puhul oleks selleks kasutatud sõjalaevu ja -lennukeid, teisel puhul oma või kolmandate riikide lipu all registreeritud tsiviillaevu. Kõige tõenäolisemaks peeti kahe variandi kombineerimist. Vaenlase merejõud oleksid toetanud põhijõude, osutades neile mereväelist tuletoetust ning andes oma panuse elektroonilisse sõjapidamisse.²³

Vaenlase tugevuseks peeti isikkoosseisu, tehnika ja relvastuse märkimisväärsed ülekaalu ja kohaliku maastiku tundmist. Samuti peeti tõenäoliseks, et vaenlane püüab oma eesmärkide saavutamiseks luua kohaliku [venekeelse] nn viienda kolonni ja seda kaasata. Vaenlase nõrgemaks küljeks hinnati Venemaa üldist majanduslikku madalseisu koos sellest tuleneva lahingutehnika ebapiisava hoolduse ning kütuse ja varustuse nappusega.²⁴

Jaan Kapp käsitles Eesti võimalikku vastasseisu Venemaaga kahe maa isoleeritud konfliktina, välistamata seejuures Eestile välistoetuse osutamise võimalust²⁵.

Venemaast lähtuva sõjalise ohu tõrjumiseks pidi Eesti omama tõhusalt korraldatud riigikaitset. Eesti taasiseseisvumisele eelnenud ja järgnenud seisukohtade paljususe kontekstis võeti riigile sobiva kaitsepoliitika valikul vaikimisi lähtealuseks põhjamaine totaalkaitsemudel ja selle osana territoriaalkaitse [nn Soome mudel], mida toetasid paljud sõjaväelased²⁶. Territoriaalkaitse koos selle merelise komponendiga oli ka Kapi eelistatud sõjalise riigikaitse mudel.

²¹ *Ibid.*, lk 29.

²² *Ibid.*, lk 28, 31.

²³ *Ibid.*, lk 30.

²⁴ *Ibid.*

²⁵ *Ibid.*

²⁶ **Kutsar, G.** 2013. Väikeriigi sõjaline institutsioon – Eesti valikud 1991–1994. – Riigikogu Toimetised nr 27, lk 1–2,13.

<[http://rito.riigikogu.ee/wordpress/wp-content/uploads/2016/02/Väikeriigi sõjaline institutsioon – Eesti valikud 1991–1994, Gustav Kutsar. pdf](http://rito.riigikogu.ee/wordpress/wp-content/uploads/2016/02/Väikeriigi_sõjaline_institutsioon_-_Eesti_valikud_1991-1994_Gustav_Kutsar.pdf)> (13.07.2016) [**Kutsar** 2013].

3.2. Merekaitse territoriaalkaitse osana

Territoriaalse puutumatus tagamise, merel ja rannikul valve ja kaitse korraldamise alapeatükk tugines Soome materjalidele²⁷. Territoriaalkaitse keskne eesmärk pidi olema *strateegiliselt tähtsate piirkondade oma vägede käes hoidmine ning territoriaalse sügavuse kasutamine*, vaenlase kurnamine ning edasiliikumise aeglustamine kuni liitlasvägede saabumiseni, misjärel vaenlane tõrjutakse üheskoos maalt välja. Vaenlase pealetungi tõrjumisel oli otsustav roll maaväel, keda toetavad mere- ja õhuvägi ning piirivalve. Maaväge toetavatel jõududel on oluline roll riigi territoriaalse puutumatus tagamisel rahu-, kriisi- ja sõjaajal. Sõjaajal peaks merevägi olema suuteline astuma vaenlase tõrjumiseks lahingutegevusse.²⁸ Olemuslikult sarnased põhimõtted olid sätestatud ka 1996. aastast pärit riigikaitse kontseptuaalses dokumendis „Eesti riigi kaitsepoliitika põhisuunad“²⁹.

Kui Eesti praegune meresõjalise teooria uurija kaptenmajor Ott Laanemets soovib mõista merekaitsena *kõiki tegevusi merel, mille eesmärk on kindlustada Eesti riigi iseseisvus ja sõltumatus, territoriaalne terviklikkus, põhiseaduslik kord ning rahva turvalisus*³⁰, siis Kapp defineeris merekaitse järgmiselt:

/.../ merel, saarestikus ja rannikul toimuv luure, territoriaalse puutumatus valvamine ja tagamine, piiririkumiste ja rünnakute tõrjumine ning mere- lise ühenduse ja mereliikluse kaitse. Merekaitse planeeritakse ja viiakse ellu kaitseringkonna kaitseplaani järgi. Merekaitses osalevad rannikukaitsepiirkonnad, merevägi, õhuvägi, merepiirivalve, kaitseliit ning riigi tsiviilme- reametkonnad. Merekaitses on laevastiku ja rannikukaitseüksuste tegevusel ja relvasüsteemide koostööl suur tähendus. Merekaitses toetavad ka paljud teised tsiviilametkonnad, laevaremonditehased, kommerts-laevade ja sadamateenistusse kuuluvad firmad ja ametkonnad.³¹

Kapi sõnastuses oleks mereväelt eeldatav panus sõjalisse riigikaitseesse olnud järgmine:

Merevägi peab olema suuteline takistama vastase laevade juurdepääsu Eesti sadamatele ja rannikualadele, kust on võimalik meredessandi maandamine

²⁷ Kahjuks on allika nimetus toodud ära üksnes poolikul kujul – Kenttäohjelmasäätio, 1998. Võimalik, et tegemist on Soome kaitseväe lahingueeskirjaga Kenttäohjesääntö. Yleinen osa. Pääsesikuntan Operatiivinen osasto, 1998.

²⁸ Kapp 1999, lk 48.

²⁹ Eesti riigi kaitsepoliitika põhisuundade heakskiitmine 1996. RT I 1996, 33, 684.

³⁰ Laanemets 2015, lk 99.

³¹ Kapp 1999, lk 52–53.

*ning tagama ohutu meresõidu välisriikidega ühenduse pidamisel vajalikel mereteedel*³².

Rahualal oleks merevägi pidanud koostöös piirivalvega teostama merevalvet ja -luuret ning olema valmis tõrjuma piiririkumisi. Olukorra pingestudes tuli mereväel tagada veel territoriaalne puutumatus, kaitsta olulise sõjalise iseloomuga meretransporti ning tõrjuda merelist üllatusrännakut.³³

Tõhusama merekaitse tagamiseks oleks merevägi pidanud analüüsima vastase meresõjalist võimekust, Eesti jaoks oluliste mereteede kasutamist, meredessandi tõrjumist, riigikaitse seisukohalt vajalike lisalaevade (piirivalve, tsiviillaevastik) kaasamise vajadust ja sellekohaseid ettevalmistusi ning tegema koostööd kaitseringkondadega. Eraldi oli välja toodud vajadus selgitada välja merelise riigikaitsega seotud ülesannete maksumus.³⁴

Kapp oli seisukohal, et kuna vaenlase sõjaline rünnak Eesti vastu toimuks tõenäoliselt ühendoperatsioonina, kus osaleksid ka merejõud, oleks merekaitse korraldamisel otstarbekas arvestada ja rakendada territoriaalkaitse põhimõtteid merel ja rannikul³⁵, toomata seejuures esile ühtegi argumenti. Rannikualad ja saarestik oleks pidanud jaotuma rannikukaitsepiirkondadeks³⁶, mille suurus tulnuks *määratleda strateegilise tähtsuse ja maastiku iseärasuste järgi*, arvestades seejuures vaenlase võimaliku meredessandi-ohuga. Rannikukaitseala vastusala oleks laienenud ka sellega külgnevale rannikumerele, ulatudes kuni viiemeetrise samasügavusjooneni. Merelt maismaa poole oleks rannikukaitsepiirkonna vastutusala ulatunud umbes 10 kilomeetrini. Eeltoodud piiride määramisel oli võetud arvesse Vene laevastiku ja merejalaväe taktikat.³⁷

Kapi hinnangul oluaks otstarbekas liita Lääne-Eesti saared ühiseks Saarestiku rannikukaitsepiirkonnaks, mille tegevust juhiks sõja ajal merevägi koostöös Lääne kaitseringkonnaga.³⁸ Teiste rannikukaitsepiirkondade puhul oleks mereväel olnud maaväge toetav roll. Selliselt korraldatud mereline territoriaalkaitse kindlustanuks *mere- ja rannikukaitsealase kaitsetegevuse pindlikkuse, mis jätkuks ka keskjuhtimise katkemisel*.³⁹

³² *Ibid.*, lk 132.

³³ *Ibid.*, lk 53–54.

³⁴ *Ibid.*, lk 132–133.

³⁵ *Ibid.*, lk 49.

³⁶ Diplomitöös kasutati vaheldumisi väljendeid rannikukaitsepiirkond ja rannikukaitseala. Siin ja edaspidi töös kasutatud terminid muutmata kujul.

³⁷ **Kapp** 1999, lk 49.

³⁸ *Ibid.*, lk 51.

³⁹ *Ibid.*, lk 50.

Joonis 1. Territoriaalne meremaitse. Rannikumaitsepiirkondade (pidevjoon: A – Saarestiku rannikumaitsepiirkond, B – Põhja rannikumaitsepiirkond, C – Kirde rannikumaitsepiirkond) ja meremaitsealade (punktirjoon: I – Soome lahe meremaitseala, II – Saarte meremaitseala) ligikaudne paiknemine. (Autori joonis, Kapp 1999, lk 49, 54 põhjal).

Eesti territoriaalmereala kaitse korraldamiseks oleks moodustatud kaks – Soome lahe ja Lääne-Eesti saarestiku – *meremaitseala*. Meremaitse organisatsioon koosnes mereväe operatiivjuhtimiskeskuseks olevast mereväestaabist ning kahest sõjaajal moodustatavast laevastikust⁴⁰, mille koosseisu kuulusid lahinguüksused jm *lahingulaevadest* koosnevad üksused, miinisõjajärgdamisega tegelevad toetuslaevad ning *tugikoha- ja tagalaüksused*.⁴¹ Meremaitsealade moodustamine, organisatsioon ja juhtimine oli kooskõlastatud kaitseväge juhataja kindralleitnant Johannes Kerdiga, kes oli ühtlasi Kapi õpingukaaslane Soome riigikaitsekõrgkoolis⁴².

Kapp kasutas merelise riigikaitse korralduse kohta üldnimetust *territoriaalne meremaitse*⁴³, kus rannikumaitsepiirkonnad oleksid olnud kaitse-

⁴⁰ *Ibid.*, lk 51.

⁴¹ *Ibid.*, lk 51, 54. Vt ka lisa 3: Eesti meremaitse organisatsioon 2010 (projekt). Peab juhtima tähelepanu, et lisa 3 toodud projekt oli küll koostatud diplomitöö valmimise käigus, kuid ei kuulunud diplomitöö lõppversiooni juurde.

⁴² Kapp 2016a.

⁴³ Kapp 1999, lk 48–57.

ringkondade n-ö käepikenduseks mere suunas ning laevastik oleks tegutsenud territoriaalvett hõlmavates merekaitsealades.

3.3. Mereväe relvastus

Jaan Kapp oli seisukohal, et kaugemas tulevikus peavad mereväe laevad olema võimelised miiniveeskamis- ja miinitõrjeoperatsioonideks, pealveelaevade tõrjeks, lähiõhutõrjeks ning piiratud allveetõrjeks. Lähitulevikus peaks laevastiku pardarelvastus olema vastav üksnes enesekaitse ülesannete täitmiseks.⁴⁴ Pikemas perspektiivis oleks tulnud laevad relvastada lühimaa õhutõrjeraketisüsteemiga. Laevastik oleks pidanud täienema ka vastase laevade hävitamisega toimetulevate raketikaatritega, mis oleksid moodustanud 8–10 laevast koosneva divisjoni. Eesti rannakaitse oleks pidanud tuginema mobiilsetele suurtüki- ja/või raketipatareidele ning statsionaarsete suurtükisüsteemide taasloomist teise maailmasõja eelsete eeskujude järgi peeti ebaotstarbekohaseks.⁴⁵ Allveetõrje oleks pidanud põhinema eelkõige miiniväljade rajamisel ning oluliste sadamate ja tugipunktide allveediversioonivastasel võimel. Diplomitöös käsitletava ajavahemiku jooksul oleks mereväe relvastuse arendamisel tulnud lähtuda kolmest põhimõttest: miiniveeskamise ja miinitõrje, laevade lühimaa õhutõrje ning pealveelaevade tõrje võime tõhustamisest.⁴⁶

Kapi hinnangul oli väikeriigi mereväe pearelv meremiin⁴⁷ ja merekaitse ülesannete täitmiseks vajab Eesti kodumaist miinitõöstust. Miinidepood oleks tulnud rajada vastavalt *taktikalistele ja strateegilistele vajadustele*⁴⁸. Miiniveeskamiseks oleks vaja läinud nelja mereväe koosseisus olevat ning lisaks kaasatavaid tsiviillaevu. Ainukeste mereväe laevadena olid võimelised miine veeskama Lääne-Saksamaal ehitatud Frauenlob-klassi traalerid Olev ja Kalev, millest kumbki oleks saanud võtta korruga pardale 32 meremiini.⁴⁹ Peale Frauenlobide sooviti miiniveeskjaks ümber ehitada Sulev⁵⁰ ning kasutada samas rollis ka Rihtniemi-klassi patrull-laeva⁵¹.

⁴⁴ Kapp 1999, lk 76.

⁴⁵ *Ibid.*, lk 77.

⁴⁶ *Ibid.*, lk 78.

⁴⁷ *Ibid.*, lk 64.

⁴⁸ *Ibid.*, lk 137.

⁴⁹ *Ibid.*, lk 14.

⁵⁰ Sulevit oli kavas eriolukorras kasutada *kaldalähedase miiniveeskjana* juba 1995. aastal. (Eesti Vabariigi kaitsejõudude laevade nimekiri).

⁵¹ Kapp 1999, lk 130.

1998. aastal asutatud Balti riikide ühise mereväedivisjoni ehk BALTRON-i (Baltic Naval Squadron) projekti raames osutasid lääneriigid (eelkõige Saksa-maa, Taani ja Norra) Baltimaadele oma mereväe ülesehitamisel nii materiaalselt kui ka väljaõppeabi. Lääne partnerid olid samuti valmis annetama õppemiine, kuid nende kasutuselevõtt oleks eeldanud Varssavi pakti liikmesriikide päritolu laevade ümberehitamist⁵².

Töö kirjutamise ajaks oli Kapi initsiatiivil juba astunud tegelikke samme, et õppemiinid kasutusele võtta ja arendada selles vallas kodumaist tööstust⁵³. 1999. aastal oli koostöös kaitseministeeriumi ja aktsiaseltsiga E-Arsenal⁵⁴ käivitunud mereväele õppemiinide tootmine⁵⁵. Õppemiinid oleksid pidanud olema esimeseks sammuks kontaktmiinide projekteerimisel. Konsultatsioone peeti Soome mereväe spetsialistide ja Tallinna Tehnikaülikooli teadlastega ning miinide tootmine oleks võinud E-Arsenalis käivituda hinnanguliselt 3–4 aasta jooksul.⁵⁶ Kapp on hiljem autorile kinnitanud, et õppemiinide väljatöötamise projekti üheks tõukejõuks oli tema kui Eesti mereväe ülema soov tõestada lääneriikidele, et Balti mereväed ei oota pelgalt abi, vaid on suutelised oma sõjalise võimekuse arendamiseks iseseisvalt midagi ette võtma⁵⁷. Kahjuks katse käivitada kodumaist miinitööstust ebaõnnestus, sest tootjal jäi usaldusväärsete meremiinide väljatöötamiseks ja arendamiseks vajaka nii asjakohasest tehnoloogiast kui ka tehnilisest oskusteabest⁵⁸. Samuti ei saa mööda vaadata muudest põhjustest, mille hulgas olid esikohal sajandi vahetuse suured muutused Eesti julgeolekupoliitikas ning kaitseplaneerimise põhimõtetes⁵⁹.

Riigi julgeoleku tagamise eeldus [merel] on suutlikkus kiiresti toime tulla kõikvõimalike katastroofide tagajärgede likvideerimisega. Seetõttu oli Eesti rahvusvahelise maine ja majanduskasvu tagamise seisukohalt Kapi arvates oluline, et võetaks tõsiselt meie territoriaalvetesse kahest maailmasõjast jäänud meremiinide ja teiste merepõhjas leiduvate lõhkekehade ohtlikkust ning mõistetakse nende otsimise ja kahjutuks tegemise hädavajalikkust. Viidates Lääne ekspertide hinnangule, oleks taolisteks miinitõrje-

⁵² E-kirjavahetus J. Kapiga, 18.07.2016 [Kapp 2016b].

⁵³ Kapp 2016b.

⁵⁴ Aastatel 1994–2012 Tallinnas tegutsenud ja kaitseministeeriumile kuulunud relvatööstusettevõtte.

⁵⁵ Kapp 1999, lk 14, 137.

⁵⁶ *Ibid.*, lk 137.

⁵⁷ Kapp 2016b.

⁵⁸ Kapp 2016a..

⁵⁹ Muutuste kohta lähemalt vt 5. ptk.

operatsioonideks kulunud 10–15 aastat.⁶⁰ Kapp oli seisukohal, et *Eesti vete miinidest puhastamine ning laevateede ohutuks muutmise ei ole mitte ainult kitsalt laevasõiduohutuse probleem, vaid sel on laiem kõlapind*. Ta pidas tihenevas konkurentsivõitluses laevaliinide pärast võimalikuks, et kui Eesti rahvusvahelisi laevateid ei peeta ohutuks, võib sellega kaasneda laevaliinide ümbersuunamine naaberriikide sadamatesse. Miinitõrjeoperatsioonid oleks ühtlasi saanud ühildada mereväe ühe olulisema rahuagse ülesande – merepõhja kaardistamisega, mis omakorda on määrava tähtsusega tõhusaks miinitõrjeks sõjaajal.⁶¹

3.4. Laevastiku arendamise põhisuunad

Diplomitöös andis Kapp ülevaate mereväe arendamisest Läänemere piirkonnas pärast külma sõja lõppemist. 20. sajandi lõpuaastateks oli selge, et tuleviku meresõjapidamise raskeskese liigub ookeanidelt rannikuvettesse. Seetõttu hakati sõjalaevade arendamise asemel suuremat tähelepanu pöörama väiksematele üksustele, mis sobivad tegutsemiseks rannikuvööndis – miinitõrjelaevadele, konventsionaalsetele diiselallveelaevadele, mitmeotstarbelistele korvettidele ja fregattidele.⁶² Näitena tutvustati kahte Läänemerele tegutsemiseks konstrueeritud moodulipõhist laevaehitusprojekti – Rootsi Visby-klassi korveti⁶³ ning Taani mitmeotstarbelist Flyvefisken-klassi⁶⁴. Eriti viimase puhul, mida oleks olnud võimalik lühikese ajaga ümber seadistada (mereseire, allveelaevatõrje, pealveetõrje, miinitõrje, miiniveeskja, keskkonnakaitse ja hüdrograafiaev), rõhutati selle sobivust väikeriikidele. Kuna tundus, et otseste sõjaliste ülesannete hulk on pärast külma sõja lõppu vähenenud, siis kindlustas kiiresti ümberseadistatava laeva kontseptsioon laevastikule *suurema paindlikkuse, varieerumisvõimalused ja operatsioonide paljususe rahu-, kriisi- ja sõjaajal*. Diplomitöös anti ka ülevaade rannikuvööndis kasutamiseks mõeldud Venemaa laevadest, lennuvahenditest ja rannakaitse relvasüsteemidest⁶⁵.

⁶⁰ Kapp 1999, lk 32.

⁶¹ Kapp 1999, lk 32–37.

⁶² Külma sõja järgne merevägede areng Skandinaavias on näidanud pigem vastupidist protsessi, kus platvormid on võrreldes varasemaga suurenenud.

⁶³ Veeväljasurve 600 t. Rootsi relvajõududes alates 2002. aastast. Peamised ülesanded – miinitõrje, allveetõrje, pealveetõrje.

⁶⁴ Veeväljasurve 300 t. Taani relvajõududes kasutusel aastatel 1989–2010.

⁶⁵ Kapp 1999, lk 25–27, 40–47.

Eesti oleks pidanud alustama *riigikaitseliste laevade* projekteerimist ja ehitamist ning ettevõtmise käivitamiseks oleks diplomitöö autori hinnangul kulunud vähemalt 4–5 aastat. Eestile sobivaima mitmeotstarbelise *riigikaitseliste laevana* toodi esile Taani Flyvefisker-klass, mille puhul rõhutati, et sellist polüfunktsionaalset laevatüüpi oleks võimalik rakendada nii merevæes kui ka piirivalves. Mitmeotstarbeliste laevade kasutuselevõtt taganuks mõlemale riigilaevastikule suurema paindlikkuse ning täidetavate ülesannete paljususe nii rahu-, kriisi- kui ka sõjaajal. Oluliseks argumendiks, miks Flyvefisker-klass Eestile sobiks, pidas Kapp selle teistega võrreldes väiksemat maksumust.⁶⁶ Mitmeotstarbeliste laevade kasutuselevõtmine oleks suurendanud riiklike laevastike ning riigikaitse seisukohalt vajalike laevade kaitsevalmidust, vähendanud vajadust omada erinevaid laevastikke ning vältinud ülesannete dubleerimist laevastike vahel. Merevæe ja piirivalvelaevad oleksid olnud võimelised täitma rahuajal nii keskkonnakaitse, [mere] uurimis- kui ka hüdrograafiaalased ülesandeid.⁶⁷ Mitmeotstarbeliste laevade kasutuselevõtt oleks võimaldanud Eestil vähendada riikliku laevastiku laevade arvu, jättes alles ainult merevæe ja merepiirivalve. Veeteede Ameti, Laevaliikluse Juhtimise Keskuse, Mereinspeksiooni ja Mereinstituudi merel täidetavad ülesanded jaotunuks kahe alles jääva laevastiku vahel. Sõja ajal oleks merepiirivalve omakorda tulnud merevæe alluvusse.⁶⁸

Kapi ettepaneku kohaselt oleks tulnud merevæe laevastikku arendada kolmes põhisuunas: 1) miinilaevad ja miinid, 2) tõrjelaevad ja 3) abilaevad. Lisaks kahele Saksamaalt sõjalise abi korras 1997. aastal saadud Frauenlob-klassi miinitraalerile oleks tulnud miinisõjapidamises lähendada kolmest võimalusest: esiteks ehitada Kondor-klassi (pardanumber M312) Sulev⁶⁹ ümber Soomes väljatöötatud projekti alusel miinijahtijaks ja -veeskjaks ning varustada laev 1999. aastal Ameerika Ühendriikide poolt finantseeritava sonariga; teiseks saada 2000. aastal Saksamaalt [üks] Lindau-klassi miinijahtija koos väljaõppesimulaatori [õppe]klassiga⁷⁰; kolmandaks saada 1999. aastal Soomest [üks] Rihtniemi-klassi laev, mida oleks

⁶⁶ *Ibid.*, lk 38–39, 130–132.

⁶⁷ *Ibid.*, lk 132.

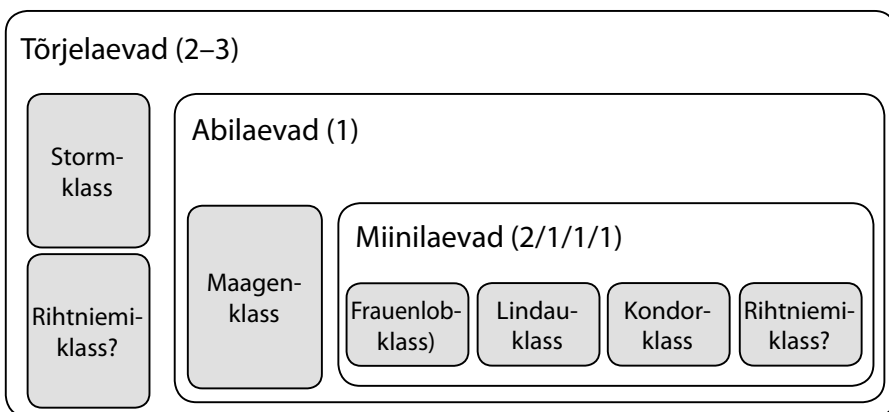
⁶⁸ Kapp 1999, lk 82–83.

⁶⁹ Aastatel 1995–2000 merevæe laevastikus. Tema laevatüübi ja -klassi kohta lähemalt vt **Laa-netu** 2015a, lk 60.

⁷⁰ Saksamaa Liitvabariigi merevæes teenistuses aastatel 1958–2000. Eestile kingitud laevad said nimeks (M313) Wambola ja (M314) Sulev. Tänu Saksa merevæe ülema (1998–2003) viitseedmiral Hans Lüssowi vastutulelikkusele olid mõlemad laevad läbinud enne üleandmist kapitaalremondi. (Kapp 2016a).

võimalik kasutada lähiõhutõrjeks, allveelaevatõrjeks ja miiniveeskamiseks. Tõrjelaevadena⁷¹ nähti võimalust saada Norrast 2–3 Storm-klassi⁷² kaatrit, mis oleks üle antud täispaketina (sh uued või kapitaalremondi läbinud masinad, relvastus, navigatsiooniseadmed, varuosad, laskemoon ning meeskonna väljaõpe).⁷³ Abilaevana peeti silmas Maagen-klassi laeva (A431) Ahti⁷⁴, mis oleks tulnud ümber ehitada varustus- ja toetuslaevaks.⁷⁵

Visiooni rakendumise korral oleks 2010. aastaks moodustanud mereväe laevastiku tuumiku miiniveeskamise, -traalimise ja -jahtimisega toimetulevad laevad. Nende toetamisega oleks tegelenud abilaev Ahti ning sellele võiks lisada staabi- ja toetuslaeva Admiral Pitka, mille Eestile üleandmine ei olnud Kapi diplomitöö kirjutamise ajaks veel otsustatud. Kogu ülejäänud laevastiku kaitsmine pealvee-, allvee- ja õhuohtude eest oleks olnud tõrjelaevade ülesanne. Taoline laevastiku ülesehitamise mudel tugines eelkõige rahvusvaheliste partnerite eeldatavatele pakkumistele.

Joonis 2. Soovituslik mereväe laevastiku ülesehitus aastaks 2010. Tuumiku moodustavad miinilaevad, neid toetavad abilaevad ja kaitset teostavad tõrjelaevad. (Autori joonis, Kapp 1999, lk 130 põhjal).

⁷¹ Sulgudesse oli lisatud *Fast Patrol Boats*.

⁷² Veeväljasurve 138 t. Norra mereväes teenistuses 1966–2000. Peamine ülesanne: pealveetõrje.

⁷³ Norra andis 1994. aastal Eestile üle Storm-klassi laeva, kuid mereväe asemel sai selle endale piirivalve, kus see oli aastatel 1994–2008 teenistuses nimega (PVL105) Torm.

⁷⁴ Aastatel 1994–2009 teenistuses mereväe laevastikus. Taastatud mereväe esimene laev, oli eelnevalt kasutusel Taani mereväes patrulllaevana Põhja-Atlandil.

⁷⁵ Kapp 1999, lk 130.

4. Diplomitöö ja sõjandusteooria

Eesti keele seletav sõnaraamat annab märksõna „teooria“ vasteks: „*teaduslike mõistete, väidete, mõtteliste eksperimentide ja tõestuste terviklik süsteem, mis kirjeldab ja seletab mingit tegelikkuse valdkonda; mis tahes mõtlemistulemuste terviklik loogiline süsteem, õpetus*“⁷⁶. Tänapäeva sõjandusteooriale üks alusepanijatest Carl von Clausewitz on sõnastanud igasuguse teooria esmase ülesandena lahenduste pakkumise keeruliste ja segaseks jäävate ideede selgitamiseks⁷⁷.

Ameerika Ühendriikide meresõjakolledži ühendoperatsioonide professor Milan Vego peab sõjandusteooria puhul oluliseks esile tuua, et teooria peab tuginema praktikale ehk sõjaajaloole. Teooria peab olema rakendatav ning jääma oma olemuselt üldiseks ja paindlikuks. Sõjandusteooria arendamisel tuleb arvestada tehnoloogia arenguga, kuid see ei tohi kunagi rajaneda üksnes tehnoloogial. Sõjandusteooria paikapidavuse ainsaks kontrollimise võimaluseks on sõda ning kui selgub teooria sobimatus tegelikkusega, siis tuleb teooriat kas täiendada, muuta või see täielikult välja vahetada.⁷⁸ Edu saavutamise eeldusteks sõjapidamisel rannikuvööndis peab Vego sobilikke platvorme, relvastust ja sensoreid, tugevat juhtimisorganisatsiooni, tihedat koostööd sõbralike jõudude vahel, ülemvõimu õhus, mitmekülgset teooriat ja tõhusat doktriini⁷⁹. Vego hinnangul on kõige olulisem tugev (ingl *solid*) teooria, sest ilma selleta on võimatu vägesid organiseerida ja välja õpetada⁸⁰.

Jaan Kapi Eesti merekaitse arendamise visioonis puuduvad vähimadki viited sõjandusteooriale. Visioon tugines eelkõige riigi õiguslikule raamistikule (sh riigikaitse alusdokumentidele), teatmeteostele, üksikutele sõjaajaloolistele uurimistöödele, autorite isiklikele kogemustele ja varasematele õpingutele ning käepärastele välismaistele, eelkõige Soome ja Vene/Nõukogude Liidu allikatele⁸¹.

Diplomitöö sissejuhatuses tutvustas autor varasemaid uurimistöid merekaitse vallas, kus ainsa taasiseseisvumisjärgse kirjutusena leidis mainimist

⁷⁶ <<http://www.eki.ee/dict/ekss/index.cgi?Q=teooria&F=M>> (18.09.2017).

⁷⁷ **Clausewitz, C.** 2004. Sõjast: kindral Carl von Clausewitzist järele jäänud teos. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, lk 121.

⁷⁸ **Vego, M.** 2011. On Military Theory. – Joint Forces Quarterly, Issue 62, 3rd Quarter, pp. 65–66.

⁷⁹ **Vego, M.** 2015. On Littoral Warfare. – Naval War College Review, Spring 2015, Vol. 68, No. 2, p. 45.

⁸⁰ *Ibid.*, p. 30.

⁸¹ Võttes arvesse töö valmimisele kaasa aidanud isikute loetelu, ei saa välistada ka Rootsi ja Saksamaa materjalide kasutamist.

Piirivalveameti mereosakonna ülema kohusetäitja kaptenmajor Jüri Kreegi 1997. aastast pärit kursusetöö⁸². Eestikeelse meresõjalise mõtte varasalt – aastatel 1933–1940 Mereväe Ohvitseride Kogu poolt väljaantud ajakirjas Merendus avaldatud kirjutised – omas Kapi arvates *praeguseks momendiks üksnes ajaloolist väärtust*⁸³, lisamata seejuures ühtegi selgitust või põhjendust. Kasutatud allikate ja kirjanduse loetelus on küll mainitud enne teist maailmasõda merejõududes teeninud ohvitseri leitnant Harald Rootsi Kõrge-
mas Sõjakoolis 1931. aastal kaitstud väitekirja⁸⁴, kuid diplomitöös selle kasutamise otsesed viited puuduvad.

Võttes arvesse, et kogu diplomitöös käsitletav riigikaitsealine tegevus oli ruumiliselt piiritletud Eesti territooriumiga, oleks töö tulemuslikkuse seisukohalt tulnud kindlasti kasuks tutvuda ajakirjas Merendus ilmunud Eesti mereväeohvitseride erialaste kirjutistega, mille eesmärk oli sama mis Kapil – pakkuda lahendusi oma maa iseseisva merelise kaitsevõime tõhustamiseks piiratud majanduslike võimaluste tingimustes. Enamik diplomitöös käsitletud valdkondi leidsid kajastamist ka enne teist maailmasõda – merejõudude roll Eesti riigikaitstes, laevastiku uuendamine ning rannakaitse/merekaitse.⁸⁵ Samas tuleb tõdeda, et Eesti sõjalist mõttelugu on vähe uuritud ning 1990. aastateks ei olnud sellega jõutud veel alustada.

Jaan Kapi diplomitööga ühte ajajärku (1999–2000) jäävad kindral Ants Laaneotsa⁸⁶ territoriaalkaitset ja kaitseringkondade ülesandeid käsitlevad kirjutised⁸⁷. Kuigi Laaneots merelist riigikaitset eraldi teemana ei käsitleanud, on seal ära toodud Eesti kaitsejõudude võimalik struktuur sõja ajal, mille kohaselt oleks merevägi koosnenud mereväe staabist ning kahest – Soome lahe ja saarte – merepiirkonnast. Mereväe koosseisu oleks kuulunud ka *Peipsi üksus*. Igal merepiirkonnal oleks olnud oma mereväebaas ning miinilaevade, patrull-laevade ja transportlaevade üksused.⁸⁸ Selline jaotus langeb kokku

⁸² Eesti riiklike laevastike ühendamine. Piirivalveameti juhtimiskoolitus. Kursuse lõputöö. (Kapp 1999, lk 3).

⁸³ *Ibid.*, lk 4.

⁸⁴ Mereväe tähtsus, ülesanded, organisatsioon ja komplekteerimine, eriti meie oludes. (*Ibid.*, lk 142).

⁸⁵ Ajakirja Merendus ja seal avaldatud kirjutiste kohta vt Laanetu, L. 2015. Eesti meresõjalise mõtte kullafond. – ENDC Occasional Papers, Volume 3, lk 9–96. [Laanetu 2015b].

⁸⁶ 1999. aastal kindralmajor.

⁸⁷ Laaneots, A. 1999. Kaitseliit ja kaitsepiirkonnad. – Kaitse Kodu!, nr 5/6, lk 5–8; Laaneots, A. 2000. Kaitse Kodu! Kaitseringkond ja tema ülesanded. – Kaitse Kodu!, nr 1, lk 5–8. [Laaneots 2000a]; Laaneots, A. 2000. Territoriaalkaitse – relvastatud rahva strateegia. – Kaitse Kodu!, nr 5, lk 5–11. [Laaneots 2000b].

⁸⁸ Laaneots 2000b, lk 5.

Kapi diplomitöös kavandatuga⁸⁹. Kaitseringkondade rannakaitseülesandeid mainib Laaneots oma 1999. aasta artiklis⁹⁰. Laaneotsa järgi oleksid rannakaitsepataljoniid kuulunud mitte mereväe, vaid kaitseringkonna alluvusse⁹¹, mida võib ühtlasi pidada suurimaks erinevuseks Kapiga võrreldes. Esiletoomist väärib tõsisasi, et eraldiseisev *Mere kaitseringkond* leiab mainimist juba Laaneotsa 1996. aastal Tartu Ülikooli aulaloengute sarjas peetud loengul [Eesti Vabariigi julgeolekukontseptsiooni areng aastail 1991–1994 ja kõrgkoolid], kus ta tutvustas oma riigikaitse arenguga seotud seisukohti⁹².

Kui võrrelda Kapi töös toodud seisukohti merekaitse arendamiseks kaptenmajor Ott Laanemetsa uurimistööga⁹³, milles esmakordselt Eesti sõjalise mõtte ajaloos käsitleti merelise riigikaitse vajadusi süsteemselt ning analüüsi tänapäevasest üldtunnustatud sõjandusteooriast lähtuvalt, siis selgub, et mõlema autori järeldustes on rohkem erinevusi kui sarnasusi. Ühe vähese sarnasusena võib esile tuua moodulipõhise mitmeotstarbelise laevatüübi (Taani Flyvefisker-klassi ehk Standard Flex-kontseptsiooni näitel) eelistamist Eesti sõjalaevastiku baasplatvormina⁹⁴.

Laanemets on tabavalt sõnastanud, et riigi kehtiv õigusruum on merelise riigikaitse küsimuste käsitlemisel *pigem probleemide allikas kui nende lahendamise võti*⁹⁵ ning sellest tulenevalt kasutas ta oma uurimistöös üldtunnustatud teooriaid. Kapi lähenemine oli sootuks teine – ta lähtus oma töös nii kehtivast riigisisest õiguslikust raamistikust kui ka Soome sõjalise riigikaitse ülesehituse mudelist. Peab rõhutama, et Kapi töös puudus analüüs, kas või miks peaks Soome riigikaitsemudel sobima Eestisse. Teooria puudumise tõttu jäävadki mitmed Kapi seisukohad pelgalt autori subjektiivse arvamuse tasemele – toodagu siinkohal ühe markantse näitena välja riigilaevastike ühendamise vajadus, mida ta pidas küll vajalikuks, kuid samas tegi erandi piirivalvelaevastikule⁹⁶, mistõttu tekib põhjendatud kahtlus, kui võrd on taolist seisukohta mõjutanud autori piirivalvetaust.

Soome eeskujul põhineva merelise riigikaitse korralduse Eestisse ülekandmise puhul oleks tulnud arvestada märkimisväärsete geograafiliste eri-

⁸⁹ J. Kapi sõnul saatis ta ühe koopia oma diplomitööst A. Laaneotsale. (Kapp 2016b).

⁹⁰ Laaneots 1999, lk 7.

⁹¹ Laaneots 2000a, lk 6.

⁹² Lill, H. 2013. Eesti riigikaitsepoliitika sõnastamisest 1996–1999: põhisuundadest NATO liikmelisuse tegevuskavadeni. – KVÜÕA toimetised, nr 17, lk 90. [Lill 2013]

⁹³ Kapp 1999, lk 38–39; Laanemets 2015.

⁹⁴ Laanemets 2015, lk 159–165.

⁹⁵ Laanemets 2015, lk 107.

⁹⁶ Kapp 1999, lk 82–83.

nevustega. Kuna Soome lõuna- ja edelarannik piirneb tihedalt skääride ehk saarestikuga, mis on omakorda maismaaterritooriumi jätkuks mere suunas, siis on seal merekaitse korraldamine territoriaalkaitse põhimõtetest lähtuvalt põhjendatud⁹⁷. Territoriaalse merekaitse põhimõtete rakendamine Eestis oleks argumenteeritav üksnes Lääne-Eesti saarestiku puhul. Kuna territoriaalse merekaitse näitel on tegemist Soomest üle võetud ideestikuga, siis selle lähemaks tundmaõppimiseks ja edasiste hinnangute andmiseks on vaja tutvuda algallikatega.

Territoriaalse merekaitse idee kohaselt oleks laevastik pidanud tegutsema maaväe käepikendusena merel. Merekaitse õhudimensiooni käsitles Kapp üksnes õhutõrje vajaduse seisukohalt lähtuvalt. Üldtunnustatud sõjandusteooria kohaselt on meresõjapidamise eesmärk *alati kas otseselt või kaudselt mereülemvõimu saavutamine või siis takistada selle saavutamist vaenlase poolt*⁹⁸. Meresõjapidamise eesmärki on võimalik saavutada kas mereala valdamise (*sea control*) või mereala valdamise takistamise (*sea denial*) teel. Esimene neist on üldjuhul jõukohane tugevamale poolele, teine seevastu tavaliselt nõrgema poole strateegia. Mereala valdamise takistamine seisneb eelkõige endast oluliselt tugevamale vastasele asümmeetrilise kahju tekitamises, mis nõuab laevastikult omakorda suurt tegutsemisvabadust.⁹⁹

Küsitav on Kapi kavatsus opereerida kahe eraldi laevastikuga, mis oleksid tegutsenud erinevates geograafiliselt määratletud vastutusalades – merekaitsealades. Laevastiku kui potentsiaalselt mobiilse sõjalise jõu efektiivse kasutamise seisukohalt jääb arusaamatuks territoriaalvete kaitsmise kohustus. Kui maismaal võib maa-ala kaitsmine olla põhjendatud, siis merealises keskkonnas määratud (12 meremiili lähtejoonest) veemassi (territoriaalmeri) kaitsmise kohustus võtab laevastikult tegutsemisvabaduse, tõstatades selle sõnasõnalise tõlgenduse korral küsimuse isegi rahvusvaheliste vete kasutamise lubatavusest mereoperatsioonide teostamiseks. Territoriaalse merekaitse korral oleks küll tagatud teatud geograafiliste punktide parem kaitstud, kuid laevastiku alalise seotuse tõttu kaldajõudude toetamisega väheneks oluliselt suutlikkus hoida alal mereolukorrateadlikkust. Viimane omakorda on aga merelise julgeoleku tagamise aluseks¹⁰⁰. Samuti jääks seetõttu

⁹⁷ E-kirjavahetus O. Laanemetsaga (29.08.2016).

⁹⁸ Corbett, J. 2004. Principles of Maritime Strategy. Mineola, New York: Dover Publications, Inc., p. 87.

⁹⁹ Till, G. 2012. Merevõim: Teejuht 21. sajandisse. Teine väljaanne. Tallinn: Riigikaitse raamatukogu, lk 251.

¹⁰⁰ Laanemets 2015, lk 149.

kasutamata laevastiku potentsiaal takistada vastast mereala valdamisel ehk teisisõnu – laevastiku tegevus tervikuna ei oleks taganud meresõjapidamise eesmärgi saavutamist. Kokkuvõtlikult tähendanuks see, et geograafilise tegevuspiiranguga laevastik ei oleks suutnud pakkuda kaldajõududele parimat võimalikku toetust.

Jaan Kapi töös leidub arvukalt uusi, eelkõige soome keelest tõlkimise vahendusel kasutusele võetud sõjandustermineid. Töös esinevad paralleelselt väljendid kaitseringkond ja kaitsepiirkond ning merekaitsepiirkond ja merekaitseala. Eriti viimase puhul on ilmne selle soome päritolu – *meripuolustusalue*. Fennism on ka järjekindel termini rannikukaitse (sm *rannikokopuolustus*) eelistamine eesti omasõna *rannakaitse* asemel.

Terminoloogia arenguloo uurimise seiskohalt teeb diplomitöö ainulaadseks sealt pärinev esimene teadaolev eestikeelne merekaitse definitsioon selle riigikaitsealises tähenduses¹⁰¹. Kui enne teist maailmasõda oli terminite merekaitse ja rannakaitse/rannikukaitse kasutamine Eesti meresõjalistel teemadel kirjutavate autorite puhul veel kindlalt välja kujunemata ning merekaitse ja rannakaitse võisid olla tähenduslikult pigem kattuvad¹⁰², siis Kapp tegi neil selget vahet – merekaitsega tegeles laevastik ja rannikukaitsega kaldal paiknevad jõud. Tõenäoliselt tugines selline eristamine Soome eeskujule. Täiesti uueks terminiks eestikeelses sõjandusterminoloogias võib pidada juba eespool mainitud *territoriaalset merekaitset*.

5. Retrospektiiv

Ajaloolisele kogemusele tuginedes oli taasiseseisvunud Eestis selge, et oma riigi kaitse ülekaaluka agressori vastu ei ole mõeldav ilma liitlaste abita. 1994. aastal liitus Eesti NATO rahupartnerlusprogrammiga, mis oli esimene samm süveneval koostööl alliansiga¹⁰³. NATO-ga liitumine muutus Eesti peamiseks julgeoleku ja riigikaitse prioriteediks¹⁰⁴.

Ajaloolane Hellar Lill on jaganud alliansiga liitumisele eelnenu riigikaitsepoliitika kaheks – esmase kaitsevõime loomiseks (1991–1996) ja intensiivseks NATO-ga lõimumiseks (2000–2004). Nende vahele jääv etapp (1996–1999), mis algab esimese ametliku kaitsepoliitika kontseptsiooni

¹⁰¹ Väljendit „merekaitse“ kasutatakse nii riigikaitse kui ka keskkonnakaitse tähenduses.

¹⁰² Laanetu 2015b, lk 43–44.

¹⁰³ Kutsar 2013, lk 14.

¹⁰⁴ Luik 1999, p. 27.

vastuvõtmisega Riigikogus ja lõpeb Eesti NATO liikmesuse saavutamise ja lõimumise aastaprogrammi esitamisega NATO-le¹⁰⁵, on ühtlasi ajavahemik, mille jooksul pandi alus mereväe praeguse ni kestvale rollile riigikaitstes.

1999. aastal tehti NATO Washingtoni tippkohtumisel teatavaks üheksa potentsiaalset liikmesriigi kandidaati, kelle hulka kuulusid ka Baltimaad, ning sõnastati kandidaatriikide liitumise juhend, milles toodud kriteeriumid olid tehnilisteks tingimusteks NATO-sse saamisel¹⁰⁶. Riigikaitse arendamine hakkas edaspidi põhinema uuel, NATO eeskujul põhineval kaitseplaneerimise metoodikal, mille keskmes olid sõjalised võimed ning kus lähtuti eeldusest, et muutunud julgeolekukeskkonnas tuleb riikidel lähtuda pigem võetud julgeolekualastest kohustustest kui konkreetsest ohust¹⁰⁷. NATO-ga lõimumise protsessiga kaasnenud suurim muutus kaitsejõudude arendamisel oli lahtiütlemine *iseseisva, ulatuslikku kallaletungi tõrjuva kaitsevõime arendamisest*¹⁰⁸. 1999. aasta sügisel Brüsselisse esitatud Eesti esimeses NATO liikmesuse saavutamise aastaprogrammis oli ainsa meresõjalise võimekusena käsitletud miinitõrjet ja selle edasiarendamist¹⁰⁹.

H. Lill on iseloomustanud 1999. aastat *riigikaitse ja julgeoleku jaoks oluliseks rajajooneks*, mil

*/.../ tehti läbimurre kollektiivkaitse põhimõttest lähtuva riigikaitse ülesehitamisel. Eesti riigikaitse süsteem ja kaitsevägi said esimest korda konkreetseid suuniseid ja mõõdikuid sisaldava arengukava ning plaanides püüti senisest enam arvestada tegelikke võimalusi. 1999. aastal tehti läbimurre kollektiivkaitse põhimõttest lähtuva riigikaitse ülesehitamisel.*¹¹⁰

Mereväe jaoks tähendas see lõplikku keskendumist üksnes miinitõrjele kui ainsale tookord Eesti ja NATO hinnangul kollektiivkaitse seisukohalt olulisele meresõjalisele võimele.

Jaan Kapi diplomitöö, mis üritas pakkuda lahendusi iseseisva kaitsevõime merekomponendi arendamiseks, valmis ajal, mil oli toimumas üks kõige olulisemaid muutusi taasiseseisvunud Eesti ajaloos – liitumine NATO-ga, mis oli ise samal ajal kohanemas külma sõja lõppemisele järgnenud ajastuga, kus alliansi liikmesriikide julgeolekut ei ohustanud enam konventsionaalne

¹⁰⁵ Lill 2013, lk 81.

¹⁰⁶ Ibid, lk 102–103.

¹⁰⁷ Murumets, J. 2003. Eesti kaitseplaneerimise reform NATOga liitumisel. – KVÜÖA Toimetised, nr 2, lk 103.

¹⁰⁸ Lill 2013, lk 105.

¹⁰⁹ Luik 1999, p. 32.

¹¹⁰ Lill 2013, lk 107.

sõjaline oht. Kõige põhimõttelisem muutus riigi julgeolekupoliitikas oli sõjaliste liitlasteta üksiku väikeriigi rolli asendumine maailma tugevaima sõjalise alliansi liikmesusega.

J. Kapi diplomitöös käsitletud ajavahemikus 1999–2010 vahetusid mitmel korral nii NATO¹¹¹ kui ka Eesti riigikaitse alusdokumendid¹¹², vahetus viis vabariigi valitsust (sh kuus kaitseministrit)¹¹³ ja kolm kaitseväge juhatajat. Need asjaolud iseloomustavad Eesti riigikaitse süsteemse ülesehitamise alguse kiirete muutuste ning suhteliselt vähese sisepoliitilise stabiilsuse ajastut.

Eri põhjustel, millest olulisemateks tuleb pidada eelmainitud murrangulisi muutusi Eesti julgeolekupoliitikas ning üleminekut ohupõhiselt kaitseplaneerimiselt võimepõhisele, leidis Jaan Kapi merekaitse arendamise plaanist rakendamist üksnes see, mida ta mereväe ülemana oli ise suuteline ellu viima¹¹⁴. Teadaolevalt puuduvad igasugused viited selle kohta, et Kapi diplomitöös leiduvad seisukohad oleksid leidnud kehtestamist ametliku planeerimisdokumendina. Kapilt mereväe ülema kohused üle võtnud kaptenmajor Ahti Piirimäe sõnul puudus tookord mereväel selge visioon ja plaanid selle elluviimiseks¹¹⁵. Piirimäe väide tundub siiski küsitavana, kuna võib eeldada, et Kapi ametiajal mereväe staabi ülemana oleks ta siiski pidanud oma ülema visioonist teadlik olema.

Hinnangute andmisel on oluline juhtida tähelepanu tõigale, et mereväe ülema ametikoht oli pärast Kapi vabastamist järgmised ligikaudu neli aastat

¹¹¹ **Evolution of NATO Strategy.** <http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2009_07/20090728_strategic_concept.pdf> (12.06.2017); **Active Engagement, Modern Defence: Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organization.** <http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-eng.pdf> (12.06.2017).

¹¹² Valimik olulisemaid riigikaitsealisi alusdokumente: **Eesti Vabariigi julgeolekupoliitika aluste heakskiitmine.** – RT I 2001, 24, 134; **Eesti sõjalise kaitse strateegia kinnitamine.** – RTL 2001, 33, 442; **Kaitsejõudude struktuuri ja arengueesmärkide keskpikaks perioodiks kinnitamine.** – RTL 2001, 123, 1788; **Kaitsejõudude arengueesmärkide kuni aastani 2015 kinnitamine.** – RTL 2002, 103, 1561; **Kaitsejõudude struktuuri ja arenguplaani kuni aastani 2010 kinnitamine.** – RTL 2004, 40, 667; **Eesti Vabariigi julgeolekupoliitika alused (2004).** – RT I 2004, 49, 344; **Sõjalise kaitse strateegilise kava kehtestamine.** – RT I 2005, 5, 17; **Sõjalise kaitse arengukava 2009–2018 heakskiitmine.** – RTL 2009, 13, 143; **Eesti julgeolekupoliitika alused.** – RT I 2010, 22, 110.

¹¹³ **Varasemad valitsused.** <<https://www.valitsus.ee/et/valitsus/varasemad-valitsused>> (05.06.2017); **Eesti kaitseministrid läbi ajaloo.** <<http://www.kaitseministeerium.ee/et/ministeerium-kontaktid/kaitseminister/eesti-kaitseministrid-labi-ajaloo>> (05.06.2017).

¹¹⁴ Diplomitöös toodud merekaitse arendamise prioriteetide elluviimise kohta vt lisa 4: Merekaitse arendamise prioriteetidid aastateks 1999–2010.

¹¹⁵ **Sooväli, K.** 2014. Eesti mereväe ülema 1994–2012. Lõputöö. Tartu: Kaitseväge Ühendatud Õppeasutused, lk 27.

(jaanuarist 2004 – novembrini 2007) kuni kaptenleitnant Igor Schvede ametikohale määramiseni mehitamata, mistõttu täitsid väeliigi ülema ülesandeid mitmed kohusetäitjad. Mainitud aega võiks tinglikult nimetada ka interregnumiks ehk kahe valitsuse vaheliseks ajaks. Siinjuures peab toonitama tõsiasja, et merelise riigikaitse arendamine ei olnud kaitseväes esmatähtis, selleks ei jagunud eelarvelisi vahendeid, samuti oli puudus inimestest¹¹⁶. Pole kahtlust, et organisatsioonilt, mille tippjuhid on määratud ametikohale üksnes ajutiselt ja vahetuvad üsna sageli, oleks põhjendamatult optimistlik loota pikaajalist visiooni, rääkimata selle ellurakendamisest olukorras, kus seda ei soosi organisatsioonivälised tegurid. Igal juhul on selge, et juba Jaan Kapi ametiaja lõpuks 2003. aastal ei olnud tema Soome riigikaitsekõrgkoolis kirjutatud diplomitöös välja toodud põhimõtted enam autoriteetsed, et neist väeliigi arendamisel juhinduda.

Kapi sõnul arendati territoriaalse merekaitse ideid, täpsemalt selle rannakaitset käsitlevat osa, edasi mereväebaasi koosseisu kuulunud rannakaitsekompaniis¹¹⁷, kus 2000. aastate esimesel kümnendil tegeles rannakaitse mõtestamisega kõige süvenenumalt Ameerika Ühendriikides merejalaväelase väljaõppe saanud major Silver Sepp. Kunagi mereväes väljatöötatud rannakaitse materjalide vastu tuntakse praegu huvi Kaitseliidus.¹¹⁸

6. Kokkuvõte

Mereväekapten Jaan Kapi 1999. aastal Soome riigikaitsekõrgkoolis Eesti kõrgema juhtivkoosseisu erikursuse diplomitööna valminud visioon Eesti merekaitse arendamisest 20. sajandi esimesel kümnendil väärib tänapäeva ja tuleviku seisukohalt tähelepanu eelkõige kahel põhjusel: esiteks on tegemist ainulaadse oma ajastu Eesti meresõjalise mõtte, selle taseme ja valitsenud suundade varasalvega, teiseks on see hoiatav näide, kuivõrd lühiajalise väärtusega on visioon ja selle arengukava, mis ei haaku kõrgemal tasandil sätestatud arengusuundadega. Võttes arvesse lõppenud sajandi viimastel aastatel aset leidnud murrangulisi protsesse Eesti kaitsepoliitikas, võib väita, et Kapi diplomitööd ei olnud võimalik juba vahetult pärast selle kaitsmist Soome riigikaitsekõrgkoolis rakendada.

¹¹⁶ *Ibid.*

¹¹⁷ Aastatel 1995–2003 tegutsenud allüksus. 1997. aastast kandis nime staabi- ja baasikaitsekompanii.

¹¹⁸ **Kapp** 2016a.

Siiski oleks ülekohtune teha Kapile etteheiteid tagantjärele tarkusele tuginedes. Hoolimata vajakajäämistest nii sõjalises hariduses kui ka kogemustes, anti tollases aegruumis endast parim ja loodi põhjalik ettepanek merelise riigikaitse arendamiseks. Tänu Kapi otsusele kaasata töö valmimisele tolle aja parimad spetsialistid, avaneb tänapäeval võimalus saada laiahaardelisem ettekujutus Eesti meresõjalisest mõttest lõppenud sajandivahetusel. Võib väita, et tegemist on omamoodi kokkuvõttega mereväe taasloomise esimesest etapist, millega lõppesid katsed luua iseseisvasse kaitsevõimesse panustav sõjalaevastik ja algas tänapäevani vältav etapp, kus laevastik panustab eelkõige kollektiivkaitsesse üheainsa sõjalise võime – miinitõrje kaudu.

Sõjaliste liitlasteta ja iseseisva sõjalise kaitsevõimeta Eesti seisukohalt oli 1990. aastate lõpus oluline leida sobiv kompromiss esmase kaitsevõime ja võimalike liitlaste abi vahel. Tasakaalustatud laevastiku loomine ei olnud finantsiliselt teostatav, mistõttu otsustati pühenduda miinisõjapidamisele kui kohalike olude head tundmist nõudvale meresõjapidamise valdkonnale. Laevastiku põhiülesanne oleks olnud miinisõjapidamise operatsioonide – miini- jahtimine, -traalimine ja -veeskamine – teostamine, mida oleks omakorda toetanud abilaevad ja kaitsnud tõrjelaevad. Laevastikule oleks tulnud soetada relvasüsteemid, mille olemasolu võimaldanuks vähemalt piiratud mahus osaleda olulisemates meresõjapidamise valdkondades nagu pealvee-, allvee- ja õhutõrje. Laevastiku arendamine oleks tuginenud eelkõige välisriikide abile.

Kuigi kõikide Kapi seisukohtadega Eesti merekaitse arendamisel ning eriti merelise riigikaitse korralduses ei pruugi nõustuda ja need on vaieldavad, võib igal juhul tema Soome riigikaitsekõrgkoolis kaitstud diplomitööd nimetada omaette tähiseks meie meresõjalise mõtte õhukesevõitu arengu- loos. Soovimata laskuda siin alternatiivajaloo spekulatsioonidesse, on siiski kohane tunnistada, et puudustest hoolimata oleks Kapi visiooni ellurakendamisel pandud alus praegusega võrreldes mitmekesisete sõjaliste võimetega mereväele.

Mereväekapten Jaan Kapp väärrib tunnustamist kui seni ainus Eesti mereväe ülem, kes on töötanud välja isikliku visiooni enda juhitava väeliigi arendamiseks. Olulisemaks panuseks tuleviku merekaitse arendamisel võib pidada lahenduste pakkumist Lääne-Eesti saarestiku väeliikideülevalt korraldatud sõjaliseks kaitseks koos mereväe juhtrolli rõhutamisega. Kapi loodud merelise riigikaitse ideestik väärrib akadeemilise huvi korral laiahaardelisemat analüüsi, kui seda on võimaldanud praegune uurimistöö, kuid kindlasti tuleb vältida seal toodud seisukohtade kriitikavaba kopeerimist tänapäeva riigikaitseks.

Kirjandus

- Active Engagement, Modern Defence: Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organization.** <http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-eng.pdf> (12.06.2017).
- Baltic Ordnance Safety Board.** 04.02.2014. <<https://portal.helcom.fi/meetings/SAFE%20NAV%204-2014-126/Practical%20Information/Presentation-3%20Baltic%20Ordnance%20Safety%20Board.pdf>> (20.08.2016).
- Corbett, Julian** 2004. Principles of Maritime Strategy. Mineola, New York: Dover Publications, Inc.
- Clausewitz, Carl von** 2004. Sõjast: kindral Carl von Clausewitzist järele jäänud teos. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Eesti julgeolekupoliitika alused.** – RT I 2010, 22, 110.
- Eesti julgeolekupoliitika alused heakskiitmine.** – RT III, 06.06.2017, 2.
- Eesti kaitseministrid läbi ajaloo.** <<http://www.kaitseministeerium.ee/et/ministeerium-kontaktid/kaitseminister/eesti-kaitseministrid-labi-ajaloo>> (05.06.2017).
- Eesti keele seletav sõnaraamat.** <<http://www.eki.ee/dict/ekss/index.cgi>> (18.07.2017)
- Eesti riigi kaitsepoliitika põhisuundade heakskiitmine.** – RT I 1996, 33, 684.
- Eesti sõjalise kaitse strateegia kinnitamine.** – RTL 2001, 33, 442.
- Eesti Vabariigi julgeolekupoliitika aluste heakskiitmine.** – RT I 2001, 24, 134.
- Eesti Vabariigi julgeolekupoliitika alused (2004).** – RT I 2004, 49, 344.
- Eesti Vabariigi kaitsejõudude laevade nimekiri.** Alustatud 1994. Mereväe staap.
- E-kirjavahetus mereväekapten Jaan Kapiga:** 18.07.2016, 15.08.2016, 17.08.2016, 18.08.2016, 20.08.2016.
- E-kirjavahetus mereväekapten Sten Sepperiga:** 15.08.2016, 29.08.2016.
- E-kirjavahetus kaptenleitnant Ivo Värkiga:** 29.08.2016.
- E-kirjavahetus kaptenmajor Risto Saimlaga:** 16.08.2016, 29.08.2016.
- E-kirjavahetus kaptenmajor Ott Laanemetsaga:** 29.08.2016.
- E-kirjavahetus Reet Naberiga:** 29.08.2016, 30.08.2016.
- Evolution of NATO Strategy.** <http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2009_07/20090728_strategic_concept.pdf> (12.06.2017).
- Intervjuu mereväekapten Jaan Kapiga:** 23.08.2013.
- Intervjuu mereväekapten Jaan Kapiga:** 04.07.2016.
- Kaitsejõudude struktuuri ja arengueesmärkide keskpikaks perioodiks kinnitamine.** – RTL 2001, 123, 1788.
- Kaitsejõudude arengueesmärkide kuni aastani 2015 kinnitamine.** – RTL 2002, 103, 1561.
- Kaitsejõudude struktuuri ja arenguplaani kuni aastani 2010 kinnitamine.** – RTL 2004, 40, 667.
- Kapp, Jaan** 1999. Eesti merekaitse areng aastani 2010. Diplomitöö. Tallinn. Käsikiri autori valduses.
- Kapp, Jaan; Toomepuu, Ants** 1996. Mereväe laevade Piirivalvelaevastikuga ühendamise eesmärk, põhjused ja põhimõtted. 23. mai. Kaitseväge peastaabi arhiiv.

- Knöb, Wilhelm** 1996. Ettepanekud tuleviku Eesti Mereväe kohta. 29. mai. Kaitseväe peastaabi arhiiv.
- Kutsar, Gustav** 2013. Väikeriigi sõjaline institutsioon – Eesti valikud 1991–1994. – Riigikogu Toimetised nr 27. <<http://rito.riigikogu.ee/wordpress/wpcontent/uploads/2016/02/Väikeriigi-sõjaline-institutsioon---Eesti-valikud-1991-1994-Gustav-Kutsar.pdf>> (13.07.2016).
- Laanemets, Ott** 2015. Eesti merejõudude ülesannete analüüs ja sellest tulenevad laevatüübid. – ENDC Occasional Papers, Volume 3, lk 97–188.
- Laaneots, Ants** 1999. Kaitseleit ja kaitsepiirkonnad. – Kaitse Kodu!, nr 5/6, lk 5–8.
- Laaneots, Ants** 2000. Kaitseringkond ja tema ülesanded. – Kaitse Kodu!, nr 1, lk 5–8.
- Laaneots, Ants** 2000. Territoriaalkaitse – relvastatud rahva strateegia. – Kaitse Kodu!, nr 5, lk 5–11.
- Laanetu, Liivo** 2015. Mereväe miinitraalimisvõimest. – Sõdur nr 4, lk 57–63.
- Laanetu, Liivo** 2015. Eesti meresõjalise mõtte kullafond. – ENDC Occasional Papers, Volume 3, lk 9–96.
- Lill, Hellar** 2013. Eesti riigikaitsepoliitika sõnastamisest 1996–1999: põhisuundadest NATO liikmelisuse tegevuskavadeni. – KVÜÖA toimetised, nr 17, lk 81–110.
- Loemaa, Vello** 1997. Mõtted ja ettepanekud Eesti Vabariigi riigikaitse täiustamiseks. (Registreeritud mereväe staabis sissetulnud dokumendina 05.03.1997). Mereväe arhiiv.
- Luik, Jüri** 1999. Membership Action Plan (MAP) – On the road toward NATO. – Baltic Defence Review, No 2, p. 27–34.
- Major General Vello Loemaa – Military Representative – Estonia 2008.**
<http://www.nato.int/cps/en/SID-151CDD80-DF9D4CB7/natolive/who_is_who_49780.htm> (13.10.2017).
- Mereväe struktuur 2010.** 1999. Projekt 1. 30. aprill.
- Murumets, Jaan** 2003. Eesti kaitseplaneerimise reform NATOga liitumisel. – KVÜÖA toimetised, nr 2, lk 102–122.
- Piirivalveteenistuse seadus.** – RT I 2007, 24, 126.
- Riigikaitse strateegia heakskiitmine.** – RT III, 05.01.2011, 7.
- Riigikaitse arengukava 2013–2022 heakskiitmine.** – RT III, 29.01.2013, 8.
- Sooväli, Krister** 2014. Eesti mereväe ülemad 1994–2012. Lõputöö. Tartu: Kaitseväe Ühendatud Õppeasutused.
- Sõjalise kaitse arengukava 2009–2018 heakskiitmine.** – RTL 2009, 13, 143.
- Sõjalise kaitse strateegilise kava kehtestamine.** – RT I 2005, 5, 17.
- Till, G.** 2012. Merevõim: Teejuht 21. sajandisse. Teine väljaanne. Tallinn: Riigikaitse raamatukogu.
- Varasemad valitsused.** <<https://www.valitsus.ee/et/valitsus/varasemad-valitsused>> (05.06.2017).
- Vego, Milan** 2011. On Military Theory. – Joint Forces Quarterly, Issue 62, 3rd Quarter, pp. 65–66.
- Vego, Milan** 2015. On Littoral Warfare. – Naval War College Review, Spring 2015, Vol. 68, No. 2, pp. 30–68.
- Ühise kaldabaasi ülesanded ja paiknemine (töögrupi ettepanekud ministrite nõupidamisele).** 19.12.1996. Kaitseväe peastaabi arhiiv.

Lisad

Lisa 1. Eluloolised andmed

JAAN KAPP

Sündinud	27.04.1956 Kohtla-Järvel
Auaste	mereväekapten (2008)
Üldharidus	1972–1976 Tallinna merekool, laevajuht
Sõjaline haridus ja väljaõpe	1972–1976 miinilaevastiku reservohvitseri väljaõpe navigatsiooni ja side erialal Tallinna merekoolis 1998–1999 Soome riigikaitsekõrgkooli (Maanpuolustuskorkeakoulu) Eesti kõrgema juhtivkoosseisu erikursus 2001–2002 Saksamaa kaitsekolledži (Bundeswehr Führungsakademie) kindralstaabiohvitseri kursuse piirivalve, riigikaitse, julgeoleku ja kaitseplaneerimise kursused USAs, Rootsis, Eestis ja Šveitsis.
Teenistuskäik	1990–1992 piirivalve Ikla piiripunkti inspektor, ülema asetäitja ja ülem 1992–1994 Pärnu piirivalvepiirkonna staabiülem ja ülem 1994–1995 Piirivalveameti personali- ja üldosakonna ülem 1995–1998 Piirivalveameti mereosakonna ülem 1998–2003 Mereväe ülem 2003–2008 kaitseatašee Saksamaal, Poolas, Šveitsis ja Tšehhis 2008 kaitseväe peainspektor 10.11.2008 arvati omal soovil reservi
Muud andmed	14.06.1991 sai Riia OMONi relvastatud rünnaku käigus Ikla piiripunktile kehalisi vigastusi.

Allikas: e-kirjavahetus mereväekapten Jaan Kapiga.

Lisa 2. Diplomitöö valmimisele kaasa aidanud isikuid

Nimi, sünniaasta	Sõjaväeline auaste (1999)	Teenistusala info
Arukask, Ants (1956)	nooremleitnant	Piirivalveohvitser. Merepiirivalve ohvitseride sõjalise hariduse ja väljaõppe käivitaja ja arendaja. Erus.
Fiedler, Axel (1944)	mereväekapten	Taani mereväeohvitser. 1. eskaadri ülemana, mille koosseisu kuulus Beskytteren (tulevane EML Admiral Pitka), oli selle Eestile üleandmise projekti toetaja. Erus.
Hanson, Indrek (1976)	nooremleitnant	Mereväeohvitser, kaptenleitnant. Lõpetas 1998. aastal mereväeohvitseri põhikursuse Rootsis. Mereväebaasi ülem alates 2014.
Ivask, Peeter (1971)	leitnant	Mereväeohvitser. Lõpetas 1999. aastal mereväeohvitseri põhikursuse Soomes. Mereväe ülema kohusetäitja 2005–2006, laevastiku ülem alates 2017.
Jaarma, Priit (1971)	nooremleitnant	Mereväe- ja piirivalveohvitser, vanemleitnant. Lõpetas 1999. aastal mereväeohvitseri põhikursuse Saksamaal. Reservis.
Naber, Reet (1952)	–	Merendusajaloolane. Lõpetas 1975. aastal Tartu Ülikooli ajaloo erialal. Peamised uurimisvaldkonnad Eesti merenduse ja mereväe ajalugu.
Saarse, Aleksandr (1964)	vanemleitnant	Mereväeohvitser, kaptenmajor. Lõpetas Nõukogude Liidus meresõjakooli. Reservis.
Saska, Jüri (1974)	nooremleitnant	Mereväeohvitser, mereväekapten. Lõpetas 1998. aastal mereväeohvitseri põhikursuse Rootsis. Mereväe ülem alates 2017.
Seljamaa, Johan-Elias (1975)	(kadett)	Mereväeohvitser, kaptenleitnant. Lõpetas 2000. aastal mereväeohvitseri põhikursuse Soomes. NATO esimese alalise miinitõrjegrupi ülem 2016–2017.
Sepper, Sten (1971)	leitnant	Mereväeohvitser, mereväekapten. Lõpetas 1996. aastal mereväeohvitseri põhikursuse Soomes. Mereväe ülem 2012–2017.

Nimi, sünniaasta	Sõjaväeline auaste (1999)	Teenistusala info
Sullakatko, Toomas (1946)	leitnant	Sideinsener ja mereväehvitser, kaptenmajor. Kauaaegne mereväe staabi side- ja infotehnoloogia osakonna ülem. Erus.
Toomepuu, Ants (1940)	kaptenleitnant	Piirivalveohvitser. Lõpetas Astrahani meresõjakooli. Teenis 1991. aastani Nõukogude Liidu merepiirivalves. Kauaaegne üksik-piirivalvelaevade divisjoni ülem.
Vinkel, Indrek (1976)	(kadett)	Mereväehvitser, vanemleitnant. Lõpetas 2000. aastal mereväehvitseri põhikursuse Soomes. Reservis.
Värk, Ivo (1974)	nooremleitnant	Mereväehvitser, kaptenleitnant. Lõpetas 1998. aastal mereväehvitseri põhikursuse Saksamaal. Mereväe ülema kohusetäitja 2011–2012.

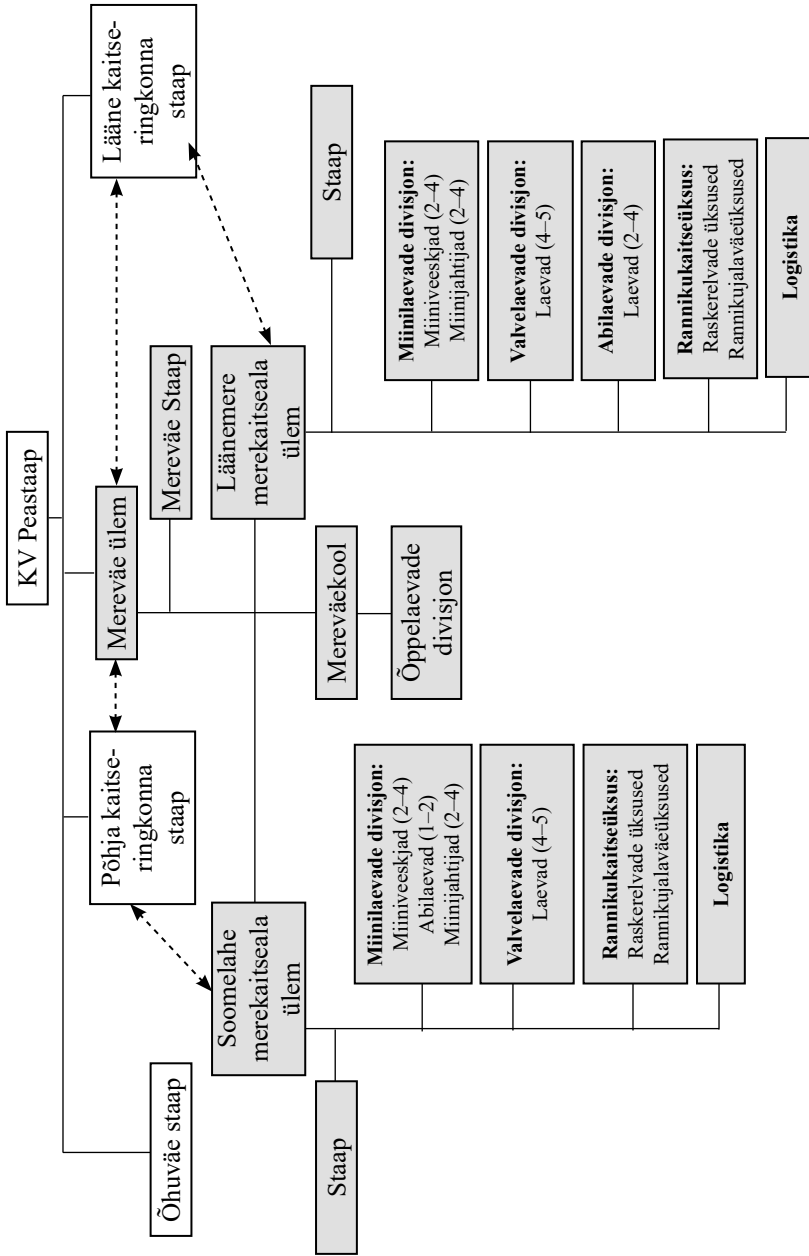
Märkused:

Kõiki J. Kapi diplomitöö valmimisele kaasa aidanud isikuid ja panust diplomitöö valmimisse ei ole õnnestunud tagantjärele välja selgitada.

Teenistusala ja muu info 2017. aasta juulikuu seisuga.

Allikad: autor, e-kirjavahetus mereväekapten **Jaan Kapi**, mereväekapten **Sten Sepperi**, kaptenleitnant **Ivo Värki** ja Reet Naberiga.

Lisa 3. Eesti merekaitse organisatsioon 2010 (projekt)

Allikas: Mereväe struktuur 2010. Projekt 1. 30.04.1999

Lisa 4. Merekaitse arendamise prioriteetid aastateks 1999–2010.

	Prioriteet	Täitmise seis 2017. aastaks
1.	Mereväelise haridussüsteemi ja Mereväe Tehnikakooli käivitamine ja arendamine.	J. Kapi töös toodud kujul ei ole mereväeline haridussüsteem kunagi käivitunud. Mereväe Tehnikakooli asemel loodi 2003. aastal mereväe väljaõppe- ja arenduskeskus (alates 2008 mereväekool), mille tegevus jagunes kolmeks põhisuunaks – allohvitseride tasemekoolitus, mereväe sidealane väljaõpe ja ajateenijate baasväljaõpe.
2.	Juhtimis-, seire- ja sidesüsteemide väljaarendamine.	Merevägi hakkas esindama Eestit Läänemere-äärsete riikide mereseire koostööprojekti SUCBAS (<i>Sea Surveillance Cooperation Baltic Sea</i>), kuid siseriiklikult toetab mereseirega seotud toiminguid jätkuvalt politsei- ja piirivalveamet.
3.	Laevastiku ja selle miini-, lähiõhu-, pealveelaevade tõrje alase võime tõhustamine ja väljaarendamine, sealhulgas: <ul style="list-style-type: none"> - paramilitaarsete ja vajalike tsiviillaevade relvastuse ja eritehnika planeerimine, hankimine, hoiustamine ja hooldamine - riigikaitseliste laevade seeria riikliku ehitusprogrammi käivitamine ja arendamine - riiklike laevastike optimaalsema kasutamise planeerimine. 	Kaitseministeeriumi valitsemisalas arendati ainsa sõjalise võimena miinjahtimist. Mitte ühegi teist sõjalist võimet ei ole kaitseplaneerimise käigus arendatud ega selleks riigieelarvelisi vahendeid eraldatud.
4.	Merekaitseplaanide ja mobilisatsiooni kavade väljatöötamine ja arendamine.	Kuna tegemist on riigisaladusega, siis ei ole võimalik kommenteerida.

	Prioriteet	Täitmise seis 2017. aastaks
5.	Infrastruktuuri arendamine: - ühise kaldabaasi süsteemi arendamine; - mereväelaste elukvaliteedi ja kaasaegsete teenistustingimuste loomine ja arendamine.	Riigilaevastiku ühist kaldabaasi ei ole kunagi arendatud. Mereväelaste ajakohaste teenistustingimuste loomine ja arendamine on jätkuvalt kavandamisfaasis. Kõige olulisemate investeeringutena rajati 2006–2007 mereväebaasi ligi 500 m uusi kaisid, baasi ümbritsev aed ja uus pääslahoone, 2014–2015 renoveeriti mereväebaasi linnakus sinna toodud vahipataljoni majutamiseks ja teenindamiseks kaks ajaloolist hoonet. Mereväelaste endi teenistustingimused ei ole sajandivahetusega võrreldes märkimisväärselt muutunud.
6.	Miinidepoode rajamine ja kodumaise meremiinitööstuse käivitamine.	1999 ja 2009 valmisid õppemiinid, mida katsetati miinitõrjeõppustel. Miinitööstuse rajamise ja kodumaise miinitööstuse käivitamiseni ei jõutud.
7.	Teiste väeliikidega koostöö arendamine kaitsevalmiduse tagamiseks.	Toimib vajaduspõhine koostöö.
8.	Osalemine rahvusvahelise koostöö arendamises.	Eesti merevägi on arenenud tunnustatud professionaalseks partneriks NATO miinitõrjealasest koostöös.
9.	Merekommunikatsioonide ohutuse tagamine: - meetmete rakendamine katastroofide ennetamiseks merel ja rahuaja miinitõrjeoperatsioonide läbiviimise tõhustamine ja arendamine.	Eesti vetes toimusid regulaarselt nii siseriiklikud kui ka rahvusvahelised miinitõrjeoperatsioonid. Eesti liitus Rootsi, Saksamaa, Poola, Taani ja Baltimaade koostööalgatusega BOSP (<i>Baltic Ordnance Safety Board</i>), mille eesmärk on koguda ja jagada informatsiooni ajalooliste miinileidude (<i>Historical Ordnance</i>) kohta, ning suurendada merendusohutust Läänemeres.
10.	Osalemine elanikkonna kaitsetahte kasvatamisel.	Koostöö Kaitseliidu Tallinna malevaga. Osalemine riigikaitsealastes ja merendusalasest ettevõtmistes.

Allikad: Autor; Saimla 2016; **Baltic Naval Ordnance Board**. 04.02.2014. <<https://portal.helcom.fi/meetings/SAFE%20NAV%204-2014-126/Practical%20Information/Presentation-3%20Baltic%20Ordnance%20Safety%20Board.pdf>> (20.08.2016).

Kaptenleitnant **LIIVO LAANETU**

NATO Euroopa vägede kõrgema peakorteri ühendoperatsioonide ohvitser